

ДО ПИТАННЯ ПРИРОДИ ТА ЗМІСТУ РІВНІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**REGARDING THE NATURE AND CONTENT
OF THE INFORMATION SECURITY LEVELS OF UKRAINE**

**Недохлебов І.І., здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет**

У статті здійснено комплексний аналіз правової природи та сутності рівнів інформаційної безпеки України. З'ясовано, що рівні інформаційної безпеки визначають межі діяльності уповноважених суб'єктів. Автор пропонує під рівнями інформаційної безпеки розуміти законодавчо визначену сферу діяльності, яка характеризується специфікою інформаційних потреб та інтересів, унікальністю загроз і викликів, індивідуальністю суб'єктів, і передбачає особливі засоби правового захисту інформації. Наголошено на стабільності рівні інформаційної безпеки, якій протиставлена динамічність їхнього змістовного наповнення. Автор систематизує наступні ознаки рівнів інформаційної безпеки: взаємообумовленість; залежність від рівня нормотворчості; єдність існуючих рівнів. Автор доходить висновку, що рівні є унікальними елементами, які розкривають сутність та природу інформаційної безпеки. Доведено, що вони є взаємозалежними, адже впливають один на одного через завдання, пріоритетні цілі, механізми захисту інформації та інтереси в інформаційній сфері. Встановлено, що характер цього впливу проявляється у тому, що неналежне забезпечення безпеки на одному рівні автоматично стає загрозою для іншого. Наголошено, що рівні інформаційної безпеки візуалізуються у комплексі та за умов виокремлення в самостійну підсистему, втрачають сенс існування, що вказує на цілісність самої інформаційної безпеки. Обґрунтовано, що означена комплексність обумовлена схожою природою, яка переважно пов'язана з конституційними гарантіями права на інформацію та інформаційним суверенітетом держави.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційні потреби, внутрішні та зовнішні загрози, право на інформацію, особистість, рівень, суспільство.

The article provides a comprehensive analysis of the legal nature and essence of information security levels in Ukraine. It was found that the levels of information security determine the limits of activity of authorized subjects. The author proposes to understand the levels of information security as a legally defined sphere of activity, which is characterized by the specificity of information needs and interests, the uniqueness of threats and challenges, the individuality of subjects, and provides for special means of legal protection of information. Emphasis is placed on the stability of the level of information security, which is contrasted with the dynamism of their content. The author systematizes the following signs of information security levels: interdependence; dependence on the level of rule-making; unity of existing levels. The author concludes that levels are unique elements that reveal the essence and nature of information security. It has been proven that they are interdependent, because they influence each other through tasks, priority goals, information protection mechanisms and interests in the information sphere. It has been established that the nature of this influence is manifested in the fact that inadequate security at one level automatically becomes a threat to another. It is emphasized that the levels of information security are visualized in a complex and under the conditions of separation into an independent subsystem, they lose the meaning of existence, which indicates the integrity of information security itself. It is substantiated that the specified complexity is due to a similar nature, which is mainly related to the constitutional guarantees of the right to information and the information sovereignty of the state.

Key words: information security, information needs, internal and external threats, right to information, personality, level, society.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах актуалізації питання протидії інформаційному тероризму та дезінформації з боку держави-агресора, особливого значення набувають наукові пошуки, пов'язані з природою інформаційної безпеки. Зокрема, на сьогоднішній день комплексні наукові праці, в яких розкривається зміст окремих рівнів інформаційної безпеки. Це гальмує процес розробки індивідуальних механізмів забезпечення інформаційної безпеки на рівні держави, суспільства та особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Питання сутності та природи рівнів інформаційної безпеки в різні часи досліджували: В. І. Гур'єв, І. В. Зайцева-Калаур, О. О. Золотар, І. В. Кукин, Л. О. Кочубей, Д. Б. Мехед, Т. М. Мужанова, О. О. Резнікова, Ю. Є. Якубівська та інші вчені. Однак, їхні наукові праці здебільшого присвячені окремим рівням, в той час коли загальні питання теорії інформаційної безпеки залишаються поза увагою науковців.

Формування цілей статті. Метою статті є комплексний аналіз правової природи та сутності окремих рівнів інформаційної безпеки України.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В теорії інформаційного права поняття «рівні інформаційної безпеки» визначається опосередковано, тобто дослідники не надають їй визначення та характеристики, однак комплексно аналізують окремі рівні (держави, суспільство та особистість). Тому пропонуємо спочатку комплексно схарактеризувати поняття та природу рівнів інформаційної безпеки, і тільки згодом перейти до аналізу їх окремих видів.

ризувати поняття та природу рівнів інформаційної безпеки, і тільки згодом перейти до аналізу їх окремих видів.

Враховуючи специфіку завдань, які вирішуються в рамках забезпечення інформаційної безпеки, рівні виступають у якості окремих, індивідуалізованих складових, які пов'язані зі специфікою інформаційної діяльності. Вбачається, що рівні визначають межі діяльності уповноважених суб'єктів, тобто характер їхнього виконавчорозпорядчого впливу, який обумовлений специфікою інформаційних потреб, які задовольняються учасниками правовідносин. Отже, пропонуємо під рівнем інформаційної безпеки розуміти законодавчо визначену сферу діяльності, яка характеризується специфікою інформаційних потреб та інтересів, унікальністю загроз і викликів, індивідуальністю суб'єктів, і передбачає особливі засоби правового захисту інформації.

Необхідність виділення окремих рівнів інформаційної безпеки передусім обумовлена специфікою загроз, які виникають в процесі задоволення суб'єктами власних інформаційних потреб. На нашу думку, в площині досліджуваних рівнів, держава, суспільство та особистість одночасно виступають суб'єктами та об'єктами інформаційної безпеки. Підкреслимо, що рівні інформаційної безпеки залишаються стабільними, оскільки вони відповідають наявним в державі сферам діяльності. Натомість, їхнє змістовне наповнення може динамічно змінюватися, що залежить від багатьох чинників: характер загроз, зміни в інформаційній політиці, розширення або обмеження права на інформацію в залежності від контексту тощо.

Вбачається, що рівні інформаційної безпеки характеризуються специфічними ознаками, до числа яких

варто зарахувати: 1) взаємообумовленість (рівень безпеки особистості неодмінно позначається на безпеці суспільства та держави, і навпаки, процеси на державному рівні впливають на рівень особистості); 2) залежність від рівня нормотворчості (кожен рівень формується шляхом нормотворчості, яка передбачає регламентацію його основоположних категорій); 3) єдність існуючих рівнів (візуалізована на рівні ключового завдання – досягнення належного стану національних інтересів в інформаційній сфері). Пропонуємо схарактеризувати кожен рівень та з'ясувати його природу та особливості.

1. Інформаційна безпека держави.

О. О. Резнікова наголошує, що необхідний рівень інформаційної безпеки держави забезпечується цілим комплексом політичних, економічних, організаційних та інших заходів, які допомагають реалізації інформаційних прав та інтересів держави і її суб'єктів. Забезпечення інформаційної безпеки покладається на систему спеціально уповноважених суб'єктів, які повинні гарантувати захист національних інтересів час глобалізації та зростання загроз з боку міжнародного тероризму [1, с. 20]. Отже, досліджуваний рівень пов'язаний з інтересами, які носять загальнодержавний характер та впливають на усі сфери суспільного життя. Тобто, змістовно це більш глобальний рівень, в рамках якого діяльність зосереджується на протидії зовнішнім та окремим внутрішнім загрозам. Останні переважно пов'язані з пріоритетами інформаційної політики держави та політики у сфері національної безпеки.

Л. О. Кочубей справедливо вважає, що інформаційна безпека держави спрямована на створення безпечних умов існування інформаційних технологій, які включають питання захисту інформації, як такої інформаційної інфраструктури держави, інформаційного ринку та створення безпечних умов існування і розвитку інформаційних процесів. Вона залежить від низки політичних, економічних, організаційних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення й нейтралізацію тих обставин, які можуть завдати збитків чи зашкодити реалізації інформаційних прав [2, с. 222].

Зміст цього рівня інформаційної безпеки доцільно розкрити через інтереси держави в інформаційній сфері. До їхнього числа науковці відносять створення умов для: 1) гармонійного розвитку державної інформаційної інфраструктури; 2) реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина в галузі інформаційної діяльності; 3) повноцінного користування інформацією з метою забезпечення політичної, економічної та соціальної стабільності, законності та правопорядку [3, с. 12]. Тобто, інформаційна безпека держави забезпечується в рамках її внутрішніх функцій та має потужну організаційно-ідеологічну природу. Остання полягає у необхідності створення умов для усіх учасників інформаційних правовідносин, які наділені відповідними конституційно-правовими гарантіями.

Т. М. Мужанова пропонує природу інформаційної безпеки держави розкривати через категорію «інформаційний суверенітет», який на думку дослідниці забезпечується: 1) виключним правом власності України на інформаційні ресурси, що формуються за рахунок коштів державного бюджету; 2) створенням національних систем інформації; 3) встановленням режиму доступу інших держав до інформаційних ресурсів України; 4) використанням інформаційних ресурсів на основі рівноправного співробітництва з іншими державами; 5) проведенням цілісної державної інформаційної політики; 6) гарантуванням належного стану інформаційної безпеки суспільства та його громадян [4, с. 51].

Слід підтримати цю позицію, адже на рівні держави дійсно існують особливі пріоритети, які пов'язані з основоположними категоріями державотворення, зокрема

такими, як інформаційний суверенітет. Останні варто розглядати у якості складової державного суверенітету. Отже, цей рівень характеризується глобальністю інтересів, особливістю методології їхнього захисту, а також унікальністю природи, яка визначається межами інформаційного суверенітету. Вбачається, що інформаційна безпека держави впливає на інші рівні та має інтегруючий характер, в якому проявляється комплексність та цілісність інформаційної безпеки.

2. Інформаційна безпека суспільства.

Цей рівень слід відрізнити від рівня держави, адже він пов'язаний із станом захищеності суспільних інтересів в інформаційній сфері, які відрізняються від національних інтересів. На рівні суспільства більш конкретизованими стають інформаційні потреби, які набувають втілення у реальних формах реалізації права на інформацію. І. В. Зайцева-Калаур стверджує, що з позиції суспільних відносин інформаційною безпекою можна назвати стан, у якому людина має відчуття впевненості, почуття довіри до іншої особи або правової системи. При чому, культура безпеки суспільства вказує на зобов'язальну систему значень, за допомогою яких певна група людей розуміє зміст загроз. В свою чергу, поняття інформаційної безпеки особистості та суспільства є тісно пов'язаними, оскільки інформаційна безпека окремої особистості формує у кінцевому результаті інформаційну безпеку суспільства [5, с. 117].

Вбачається, що інформаційна безпека суспільства також індивідуалізована на рівні особливих загроз та викликів, які здебільшого пов'язані з порушеннями інституційними межами, які забезпечують реалізацію права на інформацію. Отже, інформаційна безпека суспільства охоплює усі соціальні групи, які об'єднані різними за характером відносинами та існують на певному історичному проміжку буття держави. У такому випадку, інформаційна безпека суспільства передбачає створення в державі належних умов реалізації права на інформацію, яке гарантовано Конституцією України. Тобто, на рівні суспільства інформаційна безпека залежить від того, наскільки держава регламентувала механізми реалізації та захисту права на інформацію.

Ю. Є. Якубівська пропонує досліджувати категорію визначати через природу інформаційного суспільства, яке є одним з типів суспільств, що розвиваються в результаті соціального прогресу. У такому суспільстві інформація стає матеріалізованим результатом комунікації, який в свою чергу базується на знаннях [6, с. 41]. Інакше кажучи, інформаційне суспільство виступає основним об'єктом захисту в рамках забезпечення інформаційної безпеки та одночасно джерелом специфічних загроз. Як правило, ці загрози за своєю природою є внутрішніми, оскільки реалізація права на інформацію повністю залежить від політики держави. Зазначимо, що суспільні інтереси в інформаційній сфері наділені універсальністю, оскільки вони є спільними для різних соціальних груп, і не залежать від характеру їхніх інформаційних потреб.

3. Інформаційна безпека особистості.

Це більш локальний рівень інформаційної безпеки, який представляє собою стан захищеності інтересів людини в інформаційній сфері від реальних та потенційних загроз, які здебільшого пов'язані з деструктивним впливом інформації на психіку людини. Необхідно зазначити, що інформаційна безпека людини базується на нормах природного права і вимірюється ступенем свободи від втручання держави та інших осіб, можливостями самореалізації та самовизначення, рівнем захищеності від інформаційних загроз. Вона має на меті забезпечення збереження цілісності особи та її здатності до розвитку як визначальних категорій буття людини [7]. Слід припустити, що інформаційна безпека особистості ґрунтується на наступних категоріях: 1) реалізація права на інформа-

цію; 2) самовираження та доступ до публічної інформації; 3) захист від негативного впливу інформації.

На підтвердження цього О. О. Золотар зазначає, що інформаційна безпека особистості складається з трьох ключових аспектів: 1) онтологічний зміст (ціннісний вимір, який виражається через потреби людини, реалізації яких в правовому полі закріплюється через її права і свободи); 2) гносеологічний зміст (поєднує загрози та виклики з відповідною діяльністю суб'єктів щодо створення безпечних умов); 3) логічний зміст (через нормативне закріплення правових категорій закладаються основи захисту інформації) [8, с. 400]. Варто наголосити, що безумовне поєднання означених аспектів може гарантувати належний рівень інформаційної безпеки особистості.

Вбачається, що досліджуваний рівень, хоча і наділений локальністю, здатен впливати на інформаційну безпеку суспільства та держави через окремі чинники, до числа яких слід віднести: громадську думку, суспільну культуру, рівень правосвідомості. Тобто, деструктивний вплив інформації на психіку людини може мати непередбачувані наслідки для держави, зокрема він може сприяти виникненню паніки та хаосу, формуванню ірраціональних наративів, утвердженню антидержавницьких настроїв на окремих територіях тощо. Розуміючи це І. В. Кукін наголошує, що інформаційна безпека в системі національної безпеки держави залежать від фактичного стану вразливості інформаційної безпеки особистості. Залежно від ступеню зв'язку із суспільством вразливість може впливати на життєдіяльність людини, гальмувати її культурний та духо-

вний розвиток, а також створювати синергетичний ефект, який позначається на інформаційній безпеці суспільства та держави [9, с. 89]. На нашу думку, інформаційна безпека особистості є унікальною категорією, яка представляє собою синтез суспільних та державних інтересів в інформаційній сфері, деталізований в правовому статусі людини і громадянина. Цей рівень характеризує здатність держави розбудувати інформаційний простір, в якому особистість стане те тільки первинною ланкою споживання інформації, але й основним індикатором ефективності державної політики інформаційної безпеки.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному науковому напрямку. Підводячи підсумки підкреслимо, що рівні є унікальними елементами, які розкривають сутність та природу інформаційної безпеки. Вони у переважній більшості є взаємозалежними, адже впливають один на одного через завдання, пріоритетні цілі, механізми захисту інформації та інтереси в інформаційній сфері. Цей вплив проявляється у тому, що неналежне забезпечення безпеки на одному рівні автоматично стає загрозою для іншого. При чому, наявні рівні візуалізуються у комплексі та за умов виокремлення в самостійну підсистему, втрачають сенс існування, що вказує на цілісність самої інформаційної безпеки. Комплексність, у даному випадку, обумовлена схожою природою, яка переважно пов'язана з двома категоріями: конституційними гарантіями права на інформацію та інформаційним суверенітетом держави. Перспективним напрямом наукового пошуку залишається осмислення інституційних меж кожного дослідженого рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Резнікова О. О. Оновлення Стратегії національної безпеки України у контексті нових викликів і загроз. *Віче*. 2015. № 5. С. 12–22.
2. Кочубей Л. О. Інформаційна безпека держави: інструменти захисту українського інформаційного поля (на прикладі особливостей інформаційно-комунікаційних технологій у сучасному Донбасі). *Наукові записки ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України*. 2017. № 3 (77). С. 220–237.
3. Гур'єв В. І., Мехед Д. Б., Ткач Ю. М., Фірсова І. В. Інформаційна безпека держави: навч. посібник. Ніжин: ТПК «Орхідея». 2018. 166 с.
4. Мужанова Т. М. Інформаційна безпека держави: навч. посібник. Київ: ДУТ. 2019. 131 с.
5. Зайцева-Калаур І. В. Інформаційне право: навчальний посібник. Тернопіль: ФОП Шпак В. Б. 2014. 185 с.
6. Якубівська Ю. Є. Колізії норм права та компетенції органів управління у сфері інтелектуальної власності як загроза інформаційній безпеці. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 4 (81). С. 37–42.
7. Рекомендація СМ/Rec(2014)6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо посібника з прав людини для Інтернет-користувачів та пояснювальний меморандум. URL: <https://rm.coe.int/16802e3e96> (дата звернення: 17.10.2023).
8. Золотар О. О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика: монографія. Київ: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. 446 с.
9. Кукін І. В. Рівні інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2019. № 30. С. 85–90.